

Beste leerling,

Dit document bevat het examenverslag voor leerlingen van het vak economie havo, tweede tijdvak (2018). In dit examenverslag proberen we een zo goed mogelijk antwoord te geven op de volgende vraag: *In hoeverre was het examen te maken met behulp van de op de cursus behandelde kennis & vaardigheden?*

Om een zo duidelijk mogelijk verslag te maken, hebben we de vragen onderverdeeld in 4 categorieën.

- I. Algemene (niet vakgerelateerde) kennis & vaardigheden
- II. Alleen-kennis/aanpak-uit-de-cursus-vraag
- III. Een-stapje-extra-vraag.
- IV. Niet voorgekomen in de cursus

De eerste categorie doet een beroep op algemene basisvaardigheden, welke we bekend veronderstellen. Categorie II en III zijn vragen die op te lossen zijn met de kennis en vaardigheden die je op de cursus geleerd hebt. De laatste categorie vragen is op de cursus niet aan bod gekomen. In *bijlage 1*, achteraan dit document, vind je een nadere toelichting van deze categorieën.

Het is belangrijk om te beseffen dat deze categorieën niets zeggen over de moeilijkheidsgraad van een vraag. Een vraag die rechtstreeks op te lossen valt met kennis en vaardigheden uit de cursus (categorie II) kan best een pittigere opgave zijn dan een vraag die niet is voorgekomen tijdens de cursus (categorie IV).

Mocht je vragen of opmerkingen hebben naar aanleiding van dit examenverslag, dan horen we dit uiteraard heel graag! Je mag ons hier altijd over mailen op info@sslleiden.nl.

Met vriendelijke groet,

Hans Huibregtse

	vraag	aantal punten	categorie vraag	toelichting categorie keuze:
1	1	2	II	Welke stof kon je gebruiken? In het blok 'Omzet, kosten en winst' kon je vinden dat de constante kosten onafhankelijk zijn van q . Deze kennis kon je gebruiken om een voorbeeld van kosten te bedenken die niet afhangen van het aantal bezoekers dat een kaartje koopt.
	2	2	IV	Niet voorgekomen op de cursus: Het begrip 'prijsdiscriminatie' kon je vinden in de begrippenlijst van het blok 'Surplus'. Op de cursus is niet behandeld aan welke voorwaarden moet worden voldaan om prijsdiscriminatie toe te passen, omdat dit grote bakstof is.
	3	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Bij de uitleg 'Omzet, kosten en winst' zijn de formules voor break-even en de totale kosten besproken. Het rekenen met deze formules kon je oefenen met o.a. opgave 39 en 41.
	4	1	II	Welke stof kon je gebruiken? Om het eerste punt te halen, moest je bedenken wat de prijs is als het voorstel van de locatiebeheerder wordt uitgevoerd. Het berekenen van de prijs met een Q_v formule is behandeld in het blok 'Marktwerking'. Dit kon je oefenen met bijv. opgave 18.
		1	II	Welke stof kon je gebruiken? Voor het tweede punt had je de formules voor totale winst en totale omzet nodig. Deze kon je vinden in de tabel 'Overzicht formules' van het blok 'Omzet, kosten en winst'. Het berekenen van de winst kon je oefenen met bijv. opgave 38.
	5	2	II	Welke stof kon je gebruiken? In het blok 'Omzet, kosten en winst' kon je vinden dat de doelformule voor maximale winst $MO=MK$ is. Vervolgens kon je bij het snijpunt van deze lijnen aflezen hoeveel kaartjes er werden verkocht bij het doel van de penningmeester. Het aflezen van dit soort grafieken kon je o.a. oefenen met opgave 43.
	6	2	II	Welke stof kon je gebruiken? De eerste 3 antwoorden kon je invullen met de kennis van het blok 'Marktwerking'. Daarin is besproken waardoor de betalingsbereidheid kan veranderen en hoe je dat terugziet in een grafiek, namelijk bij de Q_v lijn. In de begrippenlijst kon je het begrip 'substitutiegoed' vinden. Deze kennis had je nodig om hier de juiste antwoorden te kunnen kiezen.
		1	II	Welke stof kon je gebruiken? Voor het laatste punt moest je weten wat er met het surplus gebeurt als de betalingsbereidheid verandert. Dit is uitgebreid behandeld in het blok 'Surplus'. Met die kennis kon je de laatste opening invullen.
2	7	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Met behulp van het stappenplan 'Redeneren' kon je het begin- en eindpunt bepalen. Vervolgens kon je met de kennis over wisselkoersen uit het blok 'Handel met het buitenland' de redenering afmaken.
	8	2	III	Welke stappen moest je zetten? In het blok 'Handel met het buitenland' is de betalingsbalans behandeld. Daarin kon je vinden wat er op de lopende rekening en op de kapitaalrekening staat. Als extra stap moest je hier zelf bedenken wat het effect is als banken vertrekken of als er meer buitenlandse toeristen komen. Oefenen met de betalingsbalans kon met bijv. opgave 75 en 76.
		1	II	Welke stof kon je gebruiken? Voor het laatste punt van deze vraag moest je weten waar de export op de betalingsbalans staat. Dit kon je vinden in de tabel 'Betalingsbalans' van het blok 'Handel met het buitenland'.

	9	2	II	Welke stof kon je gebruiken? In de uitleg 'Handel met het buitenland' kon je vinden hoe je wisselkoers kunt omrekenen. Deze kennis had je nodig om hier de volle punten te scoren. Oefenen met rekenen met wisselkoers kon met o.a. opgave 73 en 74.
	10	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Hier kon je het stappenplan 'Redeneren' gebruiken om het begin- en eindpunt te bepalen. Vervolgens kon je de kennis uit het blok 'Handel met het buitenland' over redeneren met wisselkoers en internationale concurrentiepositie gebruiken om de vraag te beantwoorden.
	11	1	II	Welke stof kon je gebruiken? Allereerst kon je het begin- en eindpunt bepalen met het stappenplan 'Redeneren'. Vervolgens kon je in het blok 'Handel met het buitenland' vinden wat een gevolg is van een daling van de wisselkoers.
		1	II	Welke stof kon je gebruiken? Voor het tweede deel van de redenering moest je weten waardoor inflatie kan ontstaan. Dit is behandeld in het blok 'Inflatie'. Redeneren met wisselkoers en inflatie kon je oefenen met bijvoorbeeld opgave 78.
	12	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Deze redenering kon je maken met behulp van het stappenplan 'Redeneren' en de uitleg 'Economische kringloop'. Het begin- en eindpunt kon je opzoeken in de kringloop en vervolgens kon je daaruit de tussenstappen bepalen. Met bijv. opgave 56 kon je dit oefenen.
3	13	2	II	Welke stof kon je gebruiken? De betekenis van het begrip 'averechtse selectie' kon je vinden in het blok 'Financiële instellingen'. Bij bijv. opgave 60 kon je oefenen met het toepassen van dit begrip.
	14	1	II	Welke stof kon je gebruiken? In het blok 'Financiële instellingen' kon je de betekenis van het begrip moral hazard vinden. Die kennis kon je gebruiken om deze vraag te beantwoorden.
	15	2	III	Welke stappen moest je zetten? Om deze vraag te beantwoorden moest je bedenken dat de polis goedkoper kan worden aangeboden als de kosten voor de verzekeraar lager zijn. Dit is behandeld in het blok 'Marktwerking'. Vervolgens moest je als extra stap m.b.v. de bron bedenken waarom de Zilverpolis lagere kosten zou kunnen hebben.
	16	2	III	Welke stappen moest je zetten? De begrippen 'asymmetrische informatie' en 'eigen risico' zijn behandeld in het blok 'Financiële instellingen'. Vervolgens moest je als extra stap uit de bron halen dat mensen afhankelijk van hun verwachte zorgkosten kiezen voor een hoog of minimaal eigen risico.
	17	2	II	Welke stof kon je gebruiken? In het blok 'Rekentechnieken' kon je oefenen met het gebruiken van bronnen en het bepalen van het einddoel bij een rekenvraag. Deze vaardigheden kon je gebruiken om deze vraag op te lossen. Rekenen met premies kwam o.a. terug in de opgaven 59 en 65.
4	18	1	II	Welke stof kon je gebruiken? Het begrip 'primaair inkomen' is behandeld in het blok 'Inkomen'. Ook kon je daar vinden dat rente een voorbeeld was van primair inkomen. Met die kennis kon je de eerste 2 antwoorden invullen.
		1	IV	Niet voorgekomen op de cursus: De 'objectieve methode' en de 'subjectieve methode' voor het berekenen van het bbp zijn niet behandeld op de cursus, omdat dit grote bakstof is.
	19	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Uit de toelichting van bron 1 kon je halen hoe je de secundaire inkomensverhouding moet berekenen. In de uitleg 'Rekentechnieken' is besproken hoe je rekt met procenten. Ook kon je in bijv. opgave 6 en 7 oefenen met het lezen van bronnen en rekenen met verhoudingen. Deze vaardigheden kon je gebruiken om hier punten te halen.

	20	2	III	Welke stappen moest je zetten? In het blok 'Inkomen' is de Lorenzcurve behandeld. Die kennis had je nodig om te bepalen wat de coördinaten van punt 'A' inhouden. Vervolgens moest je als extra stap met de gegevens uit de tabellen berekenen hoeveel procent van de inkomens bij het vierde kwintiel hoorde. In opgave 97 en 98 kon je oefenen met de Lorenzcurve.
	21	2	II	Welke stof kon je gebruiken? Bij deze vraag moest je uit bron 1 aflezen hoe die inkomensverdeling was in beide landen. Vervolgens moest je bedenken hoe de Lorenzcurve dan zou lopen. Hiervoor kon je de uitleg over de Lorenzcurve in het blok 'Inkomen' gebruiken.
	22	2	I	Benodigde algemene kennis & vaardigheden: Bij deze vraag moest je het gewogen gemiddelde berekenen. Dit wordt beschouwd als een algemene vaardigheid.
	23	2	II	Welke stof kon je gebruiken? De verschillen tussen de belastingstelsels kon je vinden in het blok 'Inkomen'. Die kennis kon je gebruiken om deze vraag te beantwoorden.
5	24	2	II	Welke stof kon je gebruiken? In het blok 'Marktwerking' zijn de verschillende marktvormen behandeld. In de voorbereidende opgaven had je de kenmerken van deze marktvormen al opgezocht. Die kenmerken had je nodig om hier de juiste optie te kiezen.
	25	2	II	Welke stof kon je gebruiken? De begrippen 'homogeen goed' en 'heterogeen goed' kon je vinden in de begrippenlijst van het blok 'Marktwerking'. Die definities moest je hier toepassen op de context.
	26	2	II	Welke stof kon je gebruiken? In de tekst van de opgave kon je lezen dat de omzet van BP omhoog gaat bij een prijsverlaging. In het blok 'Elasticiteiten' is behandeld wat het effect is van een prijsverlaging op de omzet bij zowel inelastische en elastische goederen. Met die kennis kon je deze vraag beantwoorden.
	27	2	II	Welke stof kon je gebruiken? In het blok 'Rekentechnieken' is behandeld hoe je een procentuele verandering berekent. Ook kon je daar oefenen met het rekenen met bronnen, bijv. met opgave 6 en 7.
	28	2	II	Welke stof kon je gebruiken? In het blok 'Gevangenendilemma' is behandeld hoe je de uitkomst van de matrix bepaald. Ook kon je in die uitleg de kenmerken van een gevangenendilemma vinden. Als je deze kennis en vaardigheid combineerde, kon je deze vraag beantwoorden. In de opgavenbundel kon je oefenen met soortgelijke vragen, zoals 111 en 112.
		57		

verdeling per categorie:

categorie	aantal punten	percentage
I	2	4%
II	44	77%
III	8	14%
IV	3	5%
	57	100%

In hoeverre was het examen te maken met behulp van de op de cursus opgedane kennis & vaardigheden?

Dit gold voor: 95% van de vragen (namelijk categorie I, II en III).

Bijlage 1: Toelichting categorieën

Categorie I: Algemene (niet vakgerelateerde) kennis & vaardigheden

Dit betreft de volgende vragen: vragen waarbij een beroep wordt gedaan op algemene kennis & vaardigheden. Dit zijn kennis & vaardigheden die niet zijn opgenomen in de eindtermen in de syllabus en niet in Samengevat staan (zo ja: dan behoren de vragen tot één van de drie andere categorieën).

Categorie II: alleen-kennis/aanpak-uit-de-cursus-vraag

Dit betreft de volgende vragen:

- Vragen die letterlijk voorkomen in de uitleg (in de uitleg of in een klassikaal voorbeeld);
- Vragen die letterlijk met een stappenplan op te lossen zijn;
- Vragen die vergelijkbaar zijn met opgaven uit de opgavenbundel die vrijwel altijd worden opgegeven door de hoofddocent;
- Theorievragen die niet worden behandeld op de cursus, maar die we je van tevoren via de vakkenpagina geadviseerd hebben te leren (uit bijv. Samengevat);
- Vragen die vergelijkbaar zijn met vragen uit de voorbereidende opgaven.

Categorie III: een-stapje-extra-vraag

Dit betreffen vragen waarbij je, de naam zegt het al, een stapje extra moet zetten. Oftewel: je moest je kennis en vaardigheden behandeld tijdens de cursus combineren met een stukje 'inzicht'.

Bijvoorbeeld:

- Je moet net even buiten het stappenplan om denken;
- Je moet informatie uit de tekst halen om een bepaalde variabele voor een formule of berekening uit te rekenen.

Categorie IV: niet voorgekomen op de cursus Dit betreft de volgende vragen:

- Vragen over begrippen die niet voorkomen in de uitleg, de standaard opgegeven opgaven door de hoofddocent, en waarbij het woordenboek ook geen soelaas biedt;
- Vragen over grotebakstof die niet voorkomen in standaard opgegeven opgaven door de hoofddocent, de voorbereidende opgaven of opgegeven stof op de vakkenpagina.
- Vragen waarvan je redelijkerwijs niet kon vaststellen dat het om een (op de cursus behandeld) concept in een andere context gaat.